

Eén van de laatste wenken van Georges Vandewalle aan het adres van de kring was dat het Lichterveldse dialect moest geregistreerd worden voor het verloren ging.

Onderstaand artikel, het eerste (en hopelijk niet het enige) in de reeks die de kring plant, is een poging om de typisch Lichterveldse woorden en gezegden te boek te stellen. 'Veel te ambitieus als opzet', hoor ik u zeggen. Misschien wel, maar toch jammer dat ook dit deel van onze eigenheid zou verloren gaan.

Een taal is immers een levend iets, wordt door spreker én door luisteraar beïnvloed en bevrucht, evolueert mee met de veranderende maatschappij en de technische verworvenheden van die samenleving. Daarom kan een registratie van het Lichterveldse taalgebruik nooit méér zijn dan een momentopname van wat in een steeds veranderend tijds kader onherroepelijk verloren gaat en zal gaan. De taal van onze grootouders is dezelfde niet meer als de taal die vandaag gesproken wordt, omdat onze grootouders zich van andere gebruiksvorwerpen en gereedschappen bedienden, er andere gewoonten op na hielden, kortom anders leefden. In dezelfde zin zal het taalgebruik van de komende generaties niet meer vergelijkbaar zijn met de woordenschat van vandaag.

Ook kan er geen sprake zijn van een *specifiek Lichtervelds* dialect en woordgebruik. Lichtervelde is geen eiland zonder contacten met de rest van de wereld. Uitdrukkingen, dialectwoorden en gezegden die gemeengoed zijn in ons eigen dorp worden ook in Beveren, Zwevezele of Ruddervoorde begrepen en gebruikt.

Zonder de pretentie te hebben ooit tot een volledig Lichtervelds woordenboek uit te groeien, zijn we toch van plan om ieder jaar een 20-tal woorden of uitdrukkingen die iedere Lichterveldenaar kent en gebruikt, of bijna vergeten is, de revue te laten passeren.

De vlaamsche tale is wonderzoet
voor die heur geen geweld en doet...

Uit *Driemaal XXXIII Kleengedichtjes* door Guido Gezelle

Lichterveldse taalkronkels

Van achtkanter tot zurkeltrutte

Filip Van Devyvere

In de onderstaande opsomming is per letter van het alfabet één courant woord of algemeen bekende uitdrukking onder de loupe genomen. Aangezien onze gewesttaal geen gebruik maakt van de letters H, Q, X of Y hebben we geen woorden met deze beginletters gevonden.

Achtkanter Wilde populier, groeit naar de (westen)wind en produceert op een relatief korte groeiperiode een zachte, witte houtsoort, ook soms *waoiboom'noet* genoemd. Niet te verwarren met de Italiaanse populier die nog rapper groeit en nog minderwaardiger hout oplevert, noch met de industriële Canadapopulier, die ook recht blijft groeien maar bij ons weinig of niet voorkomt¹. Waar de hedendaagse doe-het-zelver aan spaan- of leemlaap denkt, gebruikten de timmerlieden van vroeger *achtkanterne berd*. Eind 1998 verdween in de Stegelstraat een typische rij kaprijpe *achtkanters*.

Bowee (Pé, -) Wie in Lichtervelde begraven is, *ligt aan Pé Bowee's*. Petrus Bohez (° Handzame 06/01/1851 - †Lichtervelde 12/02/1932) was herbergier en wagenmaker en had zijn bedrijf aan het kruispunt Hoogwielkestraat - Boomgaardstraat - Mosselstraat, recht tegenover het kerkhof (thans elektrozaak G. Fiems). Het café was *De Wagenmakerij*, opvolger van de aloude herberg *St Huybrecht*².

Colpaert 'Je gaot er nog deure komm'n; g'lik Colpaert's veugle, en den dien'n lag ook ol veertien daog'n ip de messink.' Wordt spottend gezegd over iemand die (niet zeer ernstig) ziek is, ook over een motor die men na lang prutsen toch aan de praat krijgt, kortom over alles wat hopeloos leek en plots weer schijnt een kans te maken. Wie de Colpaert in kwestie was, konden we voorlopig niet achterhalen³.

Deurejaogre Iemand van een mager ras, die ondanks veel eten, geen gram vet aanzet, maar er *alles door jaagt*. Gehoord in een Lichter-

¹ Volgens De Bo wordt de naam achtkanter aan twee soorten populieren gegeven waarvan de jonge scheuten acht (of soms negen) kanten hebben, nl. de Zwitserse populier en de Canadese populier. Het Lichtervelds taalgebruik verschilt hier dus duidelijk van wat De Bo noteerde.

² In het Heerelycke Rentenbouck van 1681 heette de herberg *De drye Linden*. Vanaf 1691 is er sprake van *St Huybrecht*. In de lijst van de Lichterveldse herbergen, opgemaakt in 1779, wordt vermeld dat er ook logement gegeven werd: *deckende twee bedden voor den reysenden man*. In de Franse tijd was de naam verfranst tot *St Hubert*.

³ Naar het schijnt zou er in andere delen van West Vlaanderen sprake zijn van *Cobbaerts veugle* of *Ko (De)baen's veugle*. Het gezegde kent dus buiten Lichtervelde ook andere varianten.

velds kroostrijk gezin waar ze van dergelijk ras waren: 'M'een 'n bende joeng'ns gelijk een nest slichte zwiens: veel eet'n en nie vett'n !'

Eigenrechtsweir Volle neef of nicht. Van recht (= niet krom) en sweer (= zwaager). *Gebrook'nrechtsweir* duidt dan op de familieband met de kinderen van een volle neef of nicht.

Fietze Is gewoonlijk gekleed. *Fiete* is (weinig eerbiedig) dialect voor Sofie, een naam die nog al eens geassocieerd werd met oude vrijsters. Zich opzetten voor de zondagse kerkgang was voor dat soort dames een heel karwei dat, eens beëindigd, aan de huisgenoten het commentaar ontlokte: 'Fiet'is geklid !' m.a.w. de klus is (eindelijk) geklaard. Naar analogie wordt dezelfde spreuk gebruikt bij het geslaagd afwerken van een karweitje.

Groeze Bovengronds gedeelte van een knol- of wortelgewas. Wortel- of knolgewassen worden natuurlijk voor de wortel of de knol geteeld, maar soms is het bijproduct, *de groeze*, ook nog bruikbaar, zij het dan meestal als veevoer. Zo is er bijvoorbeeld *workelgroeze* (in 't Lichtervelds met 'k' in plaats van met 't') en *erwitgroeze*, waar de konijnen verzot op zijn, terwijl *petattegroeze* alleen goed is om te verbranden.

H Ollandse uitvinding. In 't Lichtervelds begint geen enkel woord met een H. We slaan deze letter dus over.

Illigen Heiligen, niet alleen de personen, maar ook hun afbeeldingen. Van een nogal hypocriet persoon zeggen we: 'Je zoed in de kerke sch... en 't ip d'illigen steek'n.'

Iemand die een eerder aangegane verbintenis eenzijdig opzegt, krijgt de naam dat hij *zynen illigen intrekt*.

Van wie aan het uiteinde van de beschaafde wereld woont, zeggen wij dat hij *tenden Gods illigen weunt*. Met andere woorden: verder dan die woonplaats zijn God of zijn heiligen nooit geraakt.

Jan-kan-'t-ool Een *Jan-kan-'t-ool* (Jan die alles kan) is Lichtervelds voor een handige Harry, een geboren doe-het-zelver. Ander woord voor *ne Futteraore*. Wordt soms met enige afgunst gezegd.

Kolle-met-d'n-aok Kwaardaardige watergeest, huisde in alle steenputten, regenputten, beken, grachten en veedrinkputten. Ouders probeerden destijds hun kinderen van de waterkant weg te houden met de waarschuwing: 'Kom nie te dichte bie de pit, van Kolle zit erin, en je gao jou met z'nen aok d'r intrekken!'

Lochtink Moestuin. Vroeger tuin in 't algemeen: plaats waar men in de gezonde lucht was, even kon verluchten of een luchtje scheppen. Vandaag alleen nog de benaming voor een utilitaire tuin, zonder sierwaarde. In een *lochtink* wordt er *gelochtenierd*: men probeert er groenten van a(ndjoen) tot z(urkle) te oogsten, over 't algemeen met relatief succes.

Maoneschüttre

Zomerse bromvlieg, blauw-groen van kleur; heeft niets te maken met sch... en al evenmin met de maan. De vlieg draaide bij voorkeur rond gerookte vleeswaren en legde er haar eitjes.

Na verloop van tijd kwamen daar vleesmaden (*maon'n*) uit, wat de hesp natuurlijk voor consumptie ongeschikt maakte. Het heette dan natuurlijk dat de vlieg *maon'n gesch... adde*. In zuinige huishoudens -en waar moesten ze vroeger niet zuinig zijn?- werd het beschadigde deel weggesneden en de rest van de ham toch nog opgegeten, maar de hesp smaakte dan *oosters*, m.a.w. niet meer lekker maar toch nog net eetbaar.

Neetebuk

Sluw, venijnig, koppig en arrogant persoon. Afgeleid van *neet* (= luizengebroed) en *buk* waarbij er van uitgegaan wordt dat de mannelijke luizen nog venijniger steken dan de vrouwelijke.

Overeirde

Wie dood is, maar nog niet begraven, ligt *overeirde*, m.a.w. nog over d'aarde; er nog niet onder. Niet te verwarren met *overende* (= wanordelijk).

Persse

Van het Franse woord *perche*. Oorspronkelijk een lange, dunne, min of meer rechte tak, gebruikt voor velerlei doeleinden. In de houtvendiensten die tot in de eerste helft van deze eeuw gehouden werden, waren steevast *perssen* te koop: *stopperssen* voor het stoppen van gaten in de doornhagen, *dilteperssen* voor het aanleggen van een hooizolder boven de stallingen, *boneperssen* zoals men ze ook vandaag nog in iedere *lochtink* terugvindt.

De handboogschutters schoten op de *staande* of op de *liggende persse*, en het bestuurslid, belast met de zorg voor het materiaal van de schuttersvereniging, was de *perssecommissaris*.

Lengtemaat gemeten met een *persse*. Kleine Kortrijkse roeden werden gemeten met een *persse* die dan voor de gelegenheid op de juiste maat afgekort was. Een *persse*, of kleine Kortrijkse roede was 2,9759 m. Van wie erge diarree had, werd soms gezegd dat hij 'een *persse verre koste sch...*'

Van een luidruchtige herbergconversatie zegt men ook soms: 'Ge kost er me' geen *persse deureslaan*.

Ruggevintjes

Familie van *Kolle-met-d'n-aok*. Waren (denkbeeldige) boze geesten die in de rogge huisden. *Kortweunders* hadden vroeger veelal een *alf gemet rugge bachten 't uus*, dat met de hand gepikt moest worden en naderhand met de vlei gedorst werd. Rogge levert relatief lang stro op en dat moest liefst rechtop blijven staan om het pikken niet al te zeer te bemoeilijken. Om te vermijden dat kwajongens in de rogge verstopperijtje zouden spelen, maakte men hen wijs dat er *ruggevintjes* in zaten.

Schoffelschoote

Ook *schoffelscheute*. Afgeleid van het werkwoord *schoffelen*: iets haastig doen. Wat in zeven haasten moet gedaan worden, gebeurt in een *schoffelschoote*. Wie door omstandigheden zijn middagmaal op 5 minuten heeft moeten naar binnen werken, was verplicht te eten *in een schoffelschoote*. (En over 't algemeen hebt ge daar geen deugd van.)

<i>Taorteklaoi</i>	Dom en onhandig persoon, zo onhandig zelfs dat hij erin slaagt zijn stuk taart <i>omme te klaoi'n</i> .
<i>Ullewuppre</i>	Heeft niets te maken met het Hollandse scheldwoord <i>oele-wapper</i> , wat staat voor stomme idioot, maar is doodgewoon een handig dingetje gebruikt voor het wippen van kroonkurken. Veel middenstanders laten <i>ullewuppers</i> bedrukken met logo en adres van hun zaak en geven ze aan hun klanten als nieuwjaarsattentie.
<i>Verloor'n Vlams</i>	Boter aan de galg. Zedenpreken aan het adres van de jeugd worden door de ouders veelal (met een zucht) bestempeld als <i>verloor'n vlams</i> .
<i>Wiesterkapeele</i>	Overhoop, maar dan veel schilderachtiger uitgedrukt. In een wanordelijk huishouden ligt alles <i>wiesterkapeele</i> . Een variant is <i>wiesterkateele</i> , waarin men het oude woord <i>kateil</i> (= gebruiksvoorwerp of huisraad) terugvindt.
<i>Zurkeltrutte</i>	<i>Zurkel</i> is Lichtervelds voor zuring, die zoals het woord het reeds aangeeft, zuur smaakt. Een vrouw die nooit lacht, altijd met een zure trek op haar gezicht rondloopt, met zwarte gedachten in haar hoofd zit, kortom een remedie tegen de liefde, is een <i>zurkeltrutte</i> .

oo oo oo oo oo oo oo oo oo

1 Bibliografie

- Clinckemaiïlie, Jerome: Ool koett'n en ool doen - Het dialect van Midden-West-Vlaanderen. Aatrijke, Emiel Decock, 1996.
- Debo, L. L.: Westvlaamsch Idioticon. Brugge, 1873.
- Mullebrouck, Henri: Vlaamse volkstaal, bron van humor en levenswijsheid. Koekelare,: Devriendt, 1984.
- Van Dale, J. H.: Etymologisch woordenboek. Antwerpen/Utrecht, Van Dale Lexicografie, 1991. Van Dale, J. H.: Groot woordenboek der Nederlandse Taal. Antwerpen/Utrecht: Van Dale Lexicografie, 1992.

Heemkundige kring Karel Van de Poele